

УДК 726.54

**АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА
 БОЙКІВЩИНИ XVII – ПОЧАТКУ XX СТ.**

О.В. Новосьолов, Т.З. Маланюк

Прикарпатський національний університет
 імені Василя Стефаника

Дерев'яна архітектура Бойківщини – справжній культурний скарб України. Саме на Бойківщині справжній заповідник де збереглося найбільше сакральних дерев'яних об'єктів. Вивчення та збереження цього скарбу важливе завдання вчених дослідників етнографів.

Ключові слова: дерев'яна архітектура, Бойківщина.

Вступ. Бойківщина належить до тих відносно небагатьох локацій, де архітектурна сакральна спадщина налічує сотні пам'яток, що хронологічно охоплюють декілька століть. Головними причинами цьому були розвинутість регіону як торгово-ремісничого осередку, багаті природні ресурси, вигідне географічне положення. У зв'язку з цим актуалізуються питання щодо вивчення цієї спадщини її кодифікація та каталогізація. Здійснити огляд архітектурної спадщини Бойківщини, яка головним чином представлена дерев'яним церковним будівництвом і є завданням цієї статті. В той же час метою статті є узагальнити імперичний матеріал, накопичений в результаті етнографічної експедиції в рамках проекту «Бойківщина сакральна».

Огляд досліджень. Процес дослідження сакральної спадщини Бойківщини фактично розпочато у XIX ст. Переважно це були окремі праці як вітчизняних так і зарубіжних дослідників.

Першим поважним дослідником галицької старовини загалом і сакральної спадщини Бойківщини був історик і етнограф Я. Головацький, який звернув увагу на розвинутий архітектурний стиль у церковному будівництві, що виразився у будівництві дерев'яних церков. Саме Я. Го-

ловацький започаткував першу хвилю наукових праць, яка ознайомила світ з цінними для історії мистецтва сакральними об'єктами етнографічних районів українських Карпат, в повній мірі це стосується і Бойківщини [12, с. 27].

Переважно на основі матеріалів, зібраних під час мандрівок Головацького, побудована його характеристика давніх пам'яток монументального церковного зодчества в Галичині і на Буковині. Дослідник розглядає його основні типи, структуру, стильові особливості, відзначає, що найкраще збереглися риси візантійсько-руського стилю в галицьких дерев'яних церквах. Він описав процес побудови дерев'яної церкви народними майстрами, вказавши на технічні засоби, зняв термінологію [4, с. 145].

Зацікавленість проблематикою української дерев'яної церкви у Галичині посилювалося на початку XX ст.

Першим дав характеристику церквам, які знаходились в етнографічних межах Бойківщини, В. Щербаківський. Він за дорученням Наукового Товариства ім. Шевченка у 1909 р. мав прослідити відміни бойківського типу церков, від загального беручи під увагу не лише галицький, але й угорський бік бойківських Карпат

Як слушно зазначає В. Щербаківський, бойківська церква має вісім спільних рис із загальноукраїнською та шість відмінностей, які вказують, що це окремий тип [12, с. 394].

Разом з тим В. Щербаківський вказував, «що не дивлячись на різні відміни, чи то бойківська церква... чи козацька... головні риси їх спільні, спільна головна архітектурна ідея». Симетричність на думку В. Щербаківського є «головна будівельна ідея української архітектури» [14, с. 12].

Володимир Січинський на основі польових досліджень церков, проведених у галицькій Бойківщині влітку 1923 р. і підкарпатській Бойківщині в 1924–1925 рр., ділить їх за ознакою кількості заломів

на простіший і складніший типи. На його думку, простий тип являє собою тризрубну (трикамерну) основу у формі трьох прямокутників (близьких до квадрата розставлених на одній осі зі сходу на захід. Стіни зрубів криті пірамідальними ступеневими (в два, три і більше поверхів) дахами, часами увінчаними маківками. Складний тип бойківських церков в плані подібний до простішого типу, але в своїх вежах-банях переходить від прямокутника до вісімки перекритої стіжковими восьмигранними ступневими дашками кількість поверхів тут більша і доходить до восьми, не рахуючи опасання [12, с. 394].

Досліджуючи бойківські церкви В. Сичинський вказує на особливість їх типів, при цьому зауважує, що «хоч бойківський тип церков був цілком усталений і конструктивно з'ясований, але народна творчість все ж таки знайшла вихід для свого безупинного розвитку. А саме, зміна архітектурних форм ішла в напрямку компонування ступеневого перекриття від двохповерхового до семиповерхового». Далі автор дає приклад церкви з с. Кривки, яка в 1930 р. перенесена до Львова [11, с. 21].

Найбільш змістовною працею про українське церковне дерев'яне будівництво міжвоєнного періоду Галичини є монографічне дослідження М. Драгана. Розглядаючи формування українського дерев'яного будівництва, М. Драган стверджував, що «наше церковне будівництво розвивалося органічно і з опорою на свої власні традиції, добираючи з історичного будівництва лише те, що підходило до характеру дерева і що промовляло до уяви народних творців [2, с. 15].

Крім того М. Драган цілком визнавав, що «дерев'яне церковне будівництво в Україні в значній перевазі чисельніша над мурованим і через те змушено в дечому вплинути також на формування мурованого будівництва на дерев'яне побуджує народного митця до творчої думки, сприяючи живішому будівельному рухові, дає

зможу доводити традиційні форми до щораз більшої досконалості симетрії, пропорції та комбінації різних форм і типів будинку [2, с. 15–17].

Згідно з П. Юрченком «бойківська церква загалом і в деталях є одним з кращих в історії архітектури зразків витвору з дерева. В ній кожна форма органічно зв'язана з конструктивною її суттю, в ній усе переконливе і правдиве» [15, с. 47].

Характеризуючи бойківську будівельну школу І. Могитич вказує, що вони «довершені у своїй гармонійній пропорційності, багатогранні в плановому та об'ємно-просторовому рішенні народні храми, зведені майстрами бойківської будівельної школи, яка зберегла в основі давньоруської традиції, творчо розвинула та збагатила вигляд цих, у минулому головних виразників художньо-естетичного світогляду народних мас, давно ввійшли в культурно-мистецький фонд не тільки українського, а й загальноєвропейського характеру» [8, с. 233].

Виклад матеріалів дослідження. Бойківщина приваблива своїми вічнозеленими лісами, пологими горами, шумливими потоками і річками. Через цей край протягом тисячі років проходили торговельні шляхи, що вели до Західної Європи.

Назва Бойківщина походить від населення області – бойків – однієї з етнографічних груп українського етносу. Вона зафіксована у джерелах XVII–XVIII ст. Походження назви бойки до цього часу залишається загадкою, хоча існує чимало гіпотез. Серед них – від польського слова «бояк» – «віл», аналогічно від румунського слова «боу» – теж «віл», інші виводили цю назву від кельтських племен бойів, від частого вживання місцевим населенням слова «бой», від антропоніма «Бойко», утвореного від праслов'янської форми імені «Бой» та ін. Бойківський говір входить до карпатських діалектів південно-західної групи українських діалектів. У ньому ще збереглося багато слів, власти-

вих лише цьому регіонові, зокрема глибокі архаїзми [1, с. 118]. За антропологічною характеристикою бойки близькі до українців Верхнього Подністров'я, Наддніпрянщини (зокрема Лівобережжя й особливо полтавчан Диканського району), Полісся, Волині, Посяння, а також до частини словаків, хорватів і північних сербів. Основне заняття бойків – землеробство і тваринництво. Допоміжні – городництво та садівництво, менше збиральництво, бджільництво, мисливство та рибальство. Під рілля тут обробляли не тільки долини, а й гірські схили, лісові масиви. Етнографи зафіксували на Бойківщині архаїчні способи вирубно-вогневого освоєння земельних ділянок: рубання лісу та чагарників із наступним їх обпалюванням, викорчовуванням пнів, скопуванням мотикою і подальшою обробкою орними знаряддями. З ремесел найбільше були поширені лямарство, гончарство, виготовлення одягу, теслярство, бондарство, лозо- та коренеплетіння. Одяг населення бойківського краю має свою локальну специфіку. Основним матеріалом його було домоткане полотно з коноплі і льону, а також сукно і шкіра [11, с. 69]. Характерна ознака одягу – білі домоткані сорочки, спідниці, чоловічі штани, які прикрашали вишивкою або вибійкою, сирі або брунатні безрукавки, оздоблені шнуровими петлями, темно-коричневі сіряки чи пишно оздоблені прямоспинні кожухи. У харчуванні бойків переважала рослинна їжа, молочна, грибна, рибна і по святах м'ясна. Найпоширеніші страви були борошняні (вівсяний кисіль, чир, вареники, галушки, тісто), каші з вівсяних і ячмінних круп, бобові. З овочів у харчовому раціоні переважала картопля, капуста, огірки. Бойківські села найчастіше розміщені в один ряд у долинах уздовж річок чи потоків. Паралельно до цих водних артерій пролягали основні дороги, які сполучали всі садиби села з іншими населеними пунктами. Крім традиційних двокамерних і трикамерних жител, тут

був поширений однорядний житлово-господарський комплекс «довга хата» з високим солом'яним чи гонтовим дахом. У цей комплекс, крім житла, входили комора, стодола, шопа, хлів та інші господарські приміщення. На відносно невеликій території, яку заселяють бойки, збереглися чудові пам'ятки монументального народного будівництва. Значний науковий інтерес становить, зокрема традиційне храмове будівництво, в якому сконцентрували кращі надбання багатовікової культури бойків.

Бойківська будівельна школа – сукупність історично усталених традиційних засобів архітектурного формування простору, конструктивних рішень церков в дереві, які виробились на основі світогляду, естетичних ідеалів, де триверхі церкви зберегли традиції первісних форм загальноукраїнського будівництва і надзвичайно розвинули цю скромну форму через помноження заломів. Кількість заломів різноманітна навіть на верхах однієї церкви та в різній комбінації. Характерне роздріблення триверхих церков багатозаломністю стало стильовою ознакою церков на Бойківщині, що виділило їх в особливий тип сакрального будівництва. Розвинувся у XVII – на поч. XX ст.

Бойківське церковне будівництво давно цікавило дослідників народної архітектури, етнографів, зокрема І. Грабаря, Г. Лукомського, О. Лушпинського, В. Січинського, В. Щербаківського, М. Драгана, П. Юрченка, П. Жолтовського, Г. Логвина, І. Могитича.

Сьогодні Бойківщину вважають своєрідним заповідником найцікавіших зразків народної церковної архітектури, на нашу думку, єдиним в Україні. Це підтверджується не тільки великою кількістю однотипних збережених храмів, а й історичними джерелами.

Відрізняються бойківські церкви від середньоукраїнських тим, що мають верхи менші і більше заломів, побудованих

«четверик на четверику», «восьмерик на четверику». Західна частина верху часом служить за дзвіницю, орнаментация одвірків, їх конструкція несуть сліди готики.

Український дослідник дерев'яної архітектури Щербаківський В. зауважив, що бойківські церкви завдяки глухим горам, в котрих вони побудовані, дуже мало міняли свій традиційний вигляд і заховали нам усі риси глибокої старовини [12, с. 11]. На унікальність бойківської дерев'яної сакральної архітектури звертав увагу у своїх дослідженнях В. Січинський. На його думку, так званий «бойківський» тип церков є якимсь первісним типом церковних будов, що постав на Україні в якусь давню, віддалену добу [8, с. 165]. Особливої уваги заслуговує конструкція і спосіб будівництва бойківських церков, zarazом типова для найстаріших пам'яток української дерев'яної архітектури [9, с. 103].

Гірський ландшафт Бойківщини значною мірою визнав життєдіяльність населення. Переважна частина території краю вкрита лісами. Проте, незважаючи па гористий рельєф, бойки з давніх-давен займалися землеробством, що вплинуло на їх культуру, ліричний склад характеру. Наявність лісових ресурсів і відповідно, якісної деревини, спонукало накопиченню будівельного досвіду, освоєнню теслярської майстерності й розвитку будівельного ремесла. Розосередження сіл, бідність селян не сприяли будівництву великих сакральних споруд, тому бойківська церква невелика. Звідси особлива увага до композиційних засобів і архітектурно-художнього завершення. Утаємниченість і монументальність – основні якості бойківських церков, їх своєрідні риси.

Місцева школа дерев'яного будівництва була тією внутрішньою силою, яка мала тисячолітню історію і вступила у протиборство з вольовими актами церкви, яка вимагала будувати храми за зразками сакрального будівництва Сходу чи Заходу. У цьому протиборстві наше сакральне бу-

дівництво було у кращому становищі ніж західнослов'янське. Приймавши за основу візантійську архітектуру, воно мало з нею однакові підходи щодо організації сакрального простору на основі квадратних планових структур, перекритих верхами (куполами). Ця особливість не обумовила нищення тисячолітньої будівельної традиції слов'ян щодо спорудження просторів на основі квадратної кліти, перекритої зубним верхом та заміни на прямокутник, перекритий склепінням та дахом, сприяла пошуку відповідних рішень в дереві [5, с. 12].

Бойківські дерев'яні храми вражають мальовничістю форм, гармонією з природним середовищем, вишуканими пропорціями та будівничою майстерністю. Найпоширенішим тут є тридільний триверхий храм з багатоступінчастими завершеннями кожного зрубу окремо. Важливого значення надавали бойки вибору місця дія спорудження церкви. Храми зводили тут на високих пагорбах, щоб забезпечити їх оптимальну оглядовість. Будівництво церкви доручалося лише досвідченим майстрам. Безумовно, важлива роль у визначенні архітектури храму належала й громаді, бо громада орієнтувала майстрів щодо зразка, місця та параметрів споруди.

Отже храм тризрубний: бабинець, нава та вівтар у плані наближені до квадратів. Центральний зруб виділяється за параметрами і завершується восьмигранним наметовим покриттям на восьмирику. Бабинець і вівтар вінчають чотиригранні з одним заломом наметові покриття. Близько розміщені завершення бабинця, нави та вівтаря і мало виявлені западини між ними створюють враження загальної цілісності форми, її монолітності, підкресленої широким піддашшям, підтримуваним випусками вінців зрубу. Ця особливість певною мірою споріднює храм з галицькою школою. Однак пропорційний устрій форми храму, наявність заломів у наметових покриттях бабинця та вівтаря, відповідно

виявлених горизонтальними членуваннями, а також композиційна рівновага мас споруди дають підстави віднести храм до бойківської школи традиційного будівництва [12, с. 10].

У деяких церквах над основними чотирикутними зрубами є восьмикутні покриття – це результат впливу бароко. Восьмикутник сприяв створенню гри світлотіней, контрастному співвідношенню форм, закладених в архітектурі кам'яного бароко. Але творчий інстинкт майстрів, стійкість народних традицій дали можливість не копіювати такий чи інший засоби стилю, а виявити різноманіття традиційної зрубної техніки. Восьмикутник був відомий віддавна, тому хоч і був він у даному випадку перенесений з круглих форм кам'яного бароко на дерево, став органічним і в зрубному будівництві. Барокові риси лише пом'якшили, зробили більш обтічними форми перекриттів. Незважаючи на невеликі розміри, дрібну фактуру гонту, яким обшивали верхи, церкви виглядають монументально. Ця монументальність не є випадковою, оскільки певна система пропорцій в сакральних будівлях доведена до максимальної точності.

Важливого значення надавали бойки вибору місця для спорудження церкви. Храми зводили тут на високих горбах, щоб забезпечити їм оптимальну оглядовість [7, с. 86].

Вибір місця для церкви ґрунтувався на давніх засадах: святиня повинна стояти в місцях особливої краси, біля води, на підвищенні, виконувати оборонні та дозірно-сигнальні функції, бути домінантою в ландшафті; ділянка, на якій розташовується церква повинна бути віддалена від житлових і господарських споруд для запобігання її загорянню від пожеж у садибній забудові; вибір відзначався необхідністю швидкого відводу поверхневих вод з ділянки та цвинтаря, мати низький рівень ґрунтових вод, щоб забезпечити довге й надійне збереження фундаментів, підва-

лин і стін [10, с. 254].

У кінці XVIII–XIX ст. церкви починають переноситися до забудови, дороги та в забудову, що було зумовлене мати кращий доступ до святині та містобудівельними вимогами. Перенесення церков на нові місця часто аргументувалося втручанням небесних сил [10, с. 255].

План дерев'яної споруди розмічали на підготовленому будівельному майданчику за допомогою шнурка з двома кілками на кінцях і найпростіших геометричних фігур. Завжди починали з центральної нави. Якщо ця ділянка мала вигляд чотирикутника, то одна з її сторін була вихідним розміром при побудові плану всієї церкви; якщо восьмикутна – то цим розміром служила ширина або довжина центральної нави. Інші ділянки плану після центра розбивались у натурі пропорційно до розмірів. Орієнтувався план будови за сонцем – вітарем на схід. Всі розміри зрубів – стін, заломів, восьмериків, ліхтарні визначалися в плані, в першу чергу – центральної нави і були пропорційні до них.

Будівництво дерев'яної споруди починалося з того, що на обраному майданчику укладали по кутах великі камені, або й по декілька мурованих насуху на суміжних кутах. В пізніші часи, починаючи з XVIII ст. деякі з них ставилися на стрічкові камінні фундаменти, скріплені цементним розчином.

На камені, заввишки 20–25 см від рівня землі, ставили поперечні грубі бруси з твердих порід дерева (найчастіше з дуба) – підвалини, що визначали довжину кожного приміщення. Потім у всі чотири паралельно покладені підвалини, які були повернені сторонами на схід і захід, врубувались поздовжні – південні й північні, що визначали ширину приміщень [3, с. 56–57].

Як вже було зазначено, бойківські храми тридільні. Цей тип храму ніде в Європі і в світовій архітектурі не має таких оригінальних форм, як в Україні, зокрема

на Бойківщині. Походження цих об'ємно-просторових форм бойківських церков дослідники пояснюють різними джерелами: кам'яними роменськими храмами, вірмено-кавказькими хрестоподібними в плані спорудами, візантійським типом церков. Водночас вони стверджують, що триверхі церкви можна побачити на мініатюрах «Ізборника Святослава» 1072 року і Київської «Псалтирі» XI ст. У давніх українських колядках також співається про «церкви з трьома верхами». Тридільність властива також для пам'яток українського мурованого будівництва XIII–XV ст. Але, як би це не було, бойківський будівничий створив свої традиційні форми трикамерної церкви. Цей поділ на три приміщення підтверджується вимогами Літургії: в західній частині церкви, так званому бабинці, стояли жінки і просто захожі, в наві відбувалося богослужіння, вівтар, як і в інших церквах, був відгороджений царськими і дияконськими вратами і мав спеціальне приміщення [8, с. 166].

Інтер'єр бойківських церков відкривається для відвідувача, ніби театральна сцена: через фігурне прорізаний прохід з бабинця до нави видно різьблені решітки іконостасу, а далі через царські врата потрапляємо до престолу з кивотом (місце, де знаходиться чаша з «Божими Дарами» для причащення віруючих). Іконостас повторює форму підкупольного простору нави. Внутрішнє просторове багатство підкреслюється грою світлотіней, зумовленою розташуванням джерел світла. Маленькі віконця освітлюють тільки наву, створюючи контраст із затемненим бабинцем. Над навою – хори, продовження яких іззовні набирає форми галерейки. На ній виступали церковні співаки. Взагалі, збільшення площі церкви за рахунок другого поверху – просторих хорів – дуже древній прийом, започаткований ще в період Київської Русі.

Таким чином було взято за основу тридільний безстовпний храм, в якому було

досягнуто композиційних відповідностей структурних складових плану. Він лягає в основу подальшого сакрального будівництва України. Внутрішні сили, які належать до стабілізуючих факторів, «перетравили», «переробили» все те, що до нас надходило із Сходу і Заходу, і за вимогами місцевої будівельної школи створили власні типи сакральних споруд. Їх основна відміна полягає в тому, що в композиції будівлі головна роль відведена багатоярусним верхам. На перший погляд у бойківській церкві наче зовсім немає звичайного поділу будівлі на стіни і дах, бо вся будівля від низу й до верху являє собою сполучення різних формою частин даху і стін, що розміщуються в кілька ярусів. Проте структурою своєю ця будівля має ті ж складові частини, що й тризрубні церкви Придніпров'я і Слобожанщини, тобто три зруби і багатоярусні верхи над ними у вигляді сполучення тих самих зрізаних пірамід та восьмимериків [9, с. 107].

У бойківській церкві тіло зрубу приховане під великим навісом на консолях і створюється враження, що високі башти верхів починають зразу під навісом. Пропорції складових елементів башти, тобто восьмирика і зрізаної піраміди відзначаються абсолютною перевагою горизонтальних розмірів і малою висотою. Повторюючись кілька раз, із поступовим зменшенням ширини, вони утворюють ритмічну уступчастість башти з м'яким її обрисом. Уся будівля, крім першого ярусу під навісом, обшивається гонтом і це ще більше зв'язує в єдине ціле вертикальні відрізки стіни з короткими схилами даху. В цьому старовинному прийомі прихована та художня єдність, яка спостерігається в бойківській церкві [13, с. 47].

Планування популярної для Бойківщини тризрубної церкви подібне до архітектури народного житла. В основі вони мають три зруби, розміщені вздовж осі, найбільший з яких – центральний (нава), а два бічні зруби бабинця і вівтаря є меншими.

Над зрубами найчастіше зводили три верхи – бані. Триверхі церкви були дуже популярними не тільки в церковній архітектурі Бойківщини, але й всієї України XVI–XVIII ст. Тип церкви з трьома верхами в народній уяві українців вважався з давніх часів еталоном естетичної досконалості архітектури [4, с. 34].

Бойківська церква загалом і в деталях є одним з кращих в історії архітектури зразків витвору з дерева. В ній кожна форма органічно зв'язана з конструктивною її суттю, в ній усе переконливе і правдиве [13, с. 47].

У бойківській церкві тіло зрубу приховане під великим навісом на консолях і створюється враження, що високі башти верхів починають зразу під навісом. Пропорції складових елементів башти, тобто восьмерика і зрізаної піраміди відзначаються абсолютною перевагою горизонтальних розмірів і малою висотою. Повторюючись кілька раз, із поступовим зменшенням ширини, вони утворюють ритмічну уступчастість башти з м'яким її обрисом. Уся будівля, крім першого ярусу під навісом, обшивається гонтом і це ще більше зв'язує в єдине ціле вертикальні відрізки стіни з короткими схилами даху. В цьому старовинному прийомі прихована та художня єдність, яка спостерігається в бойківській церкві [13, с. 47].

Поряд із церквою розміщується квадратна в плані двоярусна з наметовим дахом дзвіниця. Нижній ярус зрубною конструкції, верхній – каркасний. Лаконічні форми та широке піддашшя споріднюють її з архітектурою храму. Слід зазначити, що церква органічно пов'язана з навколишнім природним оточенням.

Інтер'єр бойківських церков відкривається для відвідувача, ніби театральна сцена: через фігурне прорізаний прохід з бабинця до нави видно різьблені решітки іконостасу, а далі через царські врата потрапляємо до престолу з кивотом (місце, де знаходиться чаша з «Божими Дарами»

для причащення віруючих). Іконостас повторює форму підкупольного простору нави. Внутрішнє просторове багатство підкреслюється грою світлотіней, зумовленою розташуванням джерел світла. Маленькі віконця освітлюють тільки наву, створюючи контраст із затемненим бабинцем. Над навою – хори, продовження яких іззовні набирає форми галерейки. На ній виступали церковні співаки. Взагалі, збільшення площі церкви за рахунок другого поверху – просторих хорів – дуже древній прийом, започаткований ще в період Київської Русі.

Українське сакральне будівництво, основною складовою якого є власна природа походження, виробило свої погляди, смаки та норми будівництва. Воно має певну область стабільності, змінюється під різними впливами лише в деталях, не змінюючи власні форми і власну концепцію їх планувально-композиційного рішення. «Область стабільності» нашого сакрального будівництва була настільки сильна, що образ української церкви стає символом нації, «порогом», за який будівничі намагаються не виходити під приводом того, що зміна концепції планувально-композиційного рішення є зрадою своєї віри, народу. Цей чинник досить сильний. Історичні стилі, які приходили в Україну, підпорядковувались цій концепції, тому українську церкву можна зразу відрізнити від іншої.

Сьогодні на Бойківщині налічується понад 250 дерев'яних храмів. Серед них найбільше збудованих в другій половині XIX ст. – на початку XX ст. і тільки зрідка трапляються церковні споруди XVII–XVIII ст. Для всіх них, як вже зазначалося вище, властиві одні і ті ж творчі підходи, художньо-архітектурні рішення, тому в загальних рисах вони подібні. На багатьох пам'ятках збереглися імена будівничих: Василь Суран, Андрій, Лука Снігур, Стефан Косилович, Степан Паньків, Семен Коваль, Ілля Пантимон, Костянтин Риштей та ін.

Основним досягненням бойківської школи традиційного храмовбудування стала розробка конструкції завершень зрубу на основі так званих заломів і, відповідно, розбудова висотної композиції храмових споруд. Саме завдяки освоєнню цих архітектурно-конструктивних прийомів народні будівничі Бойківщини створили низку визначних творінь храмової архітектури, які увійшли в скарбницю національних надбань українського народу.

Давні традиції храмового будівництва як галицької, так і бойківської школи увібрала церква Різдва Пресвятої Богородиці що у с. Берлоги. Церква біла перенесена з місцевості яка називається «Під монастир» (біля Рожнятова існував монастир Василіян). За свідченнями місцевих краєзнавців, в середині XVII ст. церква була подарована місцевим мешканцям одним євреєм. Як розповідає народний переказ, один мудрий хлопець підійшов до пана і каже: «Добре б було б, якщо б цю церкву було передано до Берлог!» Пан відповів, що якщо за одну ніч забере церкву, то буде ваша. Люди всіма можливими способами в одну ніч перевезли церкву. Дерев'яна зрубна, тридільна, церква. У плані видовжена, ковчегоподібна. Дах над бабинцем і вівтарем завершують невеликі маківки. Доповнюють ансамбль двухаярусна дерев'яна дзвіниця й 400-літні ведмежі дуби.

Концепції сакрального будівництва Бойківщини дотримувалися відомі українські архітектори В. Кричевський, І. Левинський, О. Лушпинський, І. Труба, І. Якубович, П. Фетисов, К. Жуков, Є. Нагірний, Я. Пономаренко, В. Коробцев, Н. Шехонін, О. Сластін та ін.

Планування популярної для Бойківщини тризрубної церкви подібне до архітектури народного житла. В основі вони мають три зруби, розміщені вздовж осі, найбільший з яких – центральний (нава), а два бічні зруби бабинця і вівтаря є меншими. Над зрубами найчастіше зводили три верхи – бані. Триверхі церкви були дуже по-

пулярними не тільки в церковній архітектурі Бойківщини, але й всієї України XVI–XVIII ст. Тип церкви з трьома верхами в народній уяві українців вважався з давніх часів еталоном естетичної досконалості архітектури [4, с. 34].

Висновки. Бойківська церква загалом і в деталях є одним з кращих в історії архітектури зразків витвору з дерева. В ній кожна форма органічно зв'язана з конструктивною її суттю, в ній усе переконливе і правдиве. Архітектурна сакральна спадщина Бойківщини становить особливий пласт народного надбання. Впродовж декількох століть формувалася особливий стиль бойківської архітектури, кристалізувалася народна будівельна школа, яка згодом у XIX–XX ст. стала предметом для наслідування з боку українських й європейських архітекторів.

Література

1. Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині / І. Вагилевич // Жовтень. – 1978. – № 12. – С. 117–130.
2. Драган М. Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форми : В 2 ч. / М. Драган – Львів : НМ у Львові, 1937. – Ч. 1. – 159 с.
3. Історія української культури : В 5 т. – К. : Наукова думка, 2001–2003: Т. 3. Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. – 2003. – 1246 с.
4. Кирчів Р.Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Р.Ф. Кирчів. – К. : Наукова думка, 1990. – 344 с.
5. Кравченко Я. Традиції дерев'яної архітектури Карпат / Я. Кравченко // Народна творчість та етнографія. – 1986. – № 3. – С. 55–61.
6. Кузенко П.Я. Сакральна архітектура України : Навч.-метод. посібник / П.Я. Кузенко / [За заг. ред. проф. В.А. Качкана]. – Івано-Франківськ, 2008. – 88 с.
7. Могитич І. Народна дерев'яна архітектура // Історія української архітектури. – К. : Техніка. – С. 372–399.
8. Народна архітектура Український Карпат

- XV–XX ст. / [Ю.Г. Гошко, Т.П. Кушук, І.Р. Могитич та ін.]. – К. : Наукова думка, 1987. – 271 с.
9. Прибега Л.В. Дерев'яні храми Українських Карпат / Л.В. Прибега. – К. : Техніка, 2007. – 168 с.
10. Січинський В. Бойківський тип дерев'яних церков на Карпатах / В. Січинський // Записки НТШ. – 1926. – Т. CXLIV–CXLV. – С. 157–170.
11. Січинський В. Історія українського мистецтва. Архітектура / В. Січинський. – Нью-Йорк, 1956. – 146 с.
12. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура Українців Карпат : культурно-традиційний аспект / Я. Тарас. – Львів : ІН НАНУ, 2007. – 640 с.
13. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину : Зібрання творів у 50-ти томах / І. Франко. – К., 1982. – Т. 36. – С. 68–99.
14. Щербаківський В. Церкви на Бойківщині / В. Щербаківський / Записки НТШ. – 1913. – Т. 144. – С. 5–12.
15. Юрченко П.Г. Дерев'яне зодчество України (XVIII–XIX ст.) / П.Г. Юрченко. – К. : Видво Академії архітектури УРСР, 1949. – 133 с.

Novosiolov A.V., Malaniuk T.Z. ARCHITECTURAL HERITAGE OF BOYKIVSCHYNA IN THE 17TH – THE EARLY 20TH CENTURIES. *Wooden architecture of Boykivshchyna is a real cultural treasure of Ukraine. Just in Boykivschyna is a reserve, which has preserved the most sacred wooden objects. Study and conservation of this treasure is an important task of scientists, researchers, ethnographers.*

Keywords: wooden architecture, Boykivshchyna.

Новосьолов А.В., Маланюк Т.З. АРХИТЕКТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ БОЙКІВЩИНИ XVII – НАЧ. XX СТ. *Дерев'яна архітектура Бойківщини – настояще культурне сокровище України. Іменно на Бойківщина настоячий заповідник*

где сохранилось больше сакральных деревянных объектов. Изучение и сохранение этого сокровища важная задача ученых исследователей этнографов.

Ключовые слова: деревянная архитектура, Бойківщина.